

խանութիւն ունեցած ըլլայ: Դժբախտաբար կա-
թողիկէայ հասարակութեան վրայ ոչ-կաթողի-
կէից գործները գրեթէ ամէնքն այսպէս սխալ
կամ խեղաթիւրեալ են: Այսպէս նաեւ «Երուսի
Դարբիւլ» Պատկանեան, «Երուսի» ի կա-
կասար կենսագրութենէն սրբազան Հայրապետի
Ներսէսի եւ...» («Արշալոյս Արարատեան»,
1874, թ. 987) ըսելէն ետեւ՝ թէ Յարու-
թիւն Բասնեցի Յակոբ Նալեան Պատրիարքի
ժամանակ (1741—9) Պաղտատար դպրի վար-
ժարանին աշակերտած ըլլայ, մինչդեռ Յարու-
թիւն Բասնեցի 1754ին Արքեպ. Նուիրակ էր
Եւգոնիւյ մէջ, կ'ըսէ թէ Ղուկաս Վաթուղի-
կոսի ընտրութեան ժամանակ (1780), անիկայ
կաթողիկոս շքնորուելուն տժգոհմանաւ Նուիրակ
փախած ըլլայ: Նոյնը կը կրկնէ նաեւ «Արարատ»,
մէջ (1875 էջ 173—5). «Մինչդեռ վերը
գրուածներէն յայտնի է, որ Բասնեցի արդէն
իր 1750ին կաթողիկէայ էր, եւ 1772—3ին
Սարգիս Սարաֆեանի, Սամուէլ Երզնկացւոյ եւ
Գրիգոր Պատրիարք Պատմաճանաչի ետեւէն
կ'ուզէր Եւրոպա երթալ: Վերջոյն նկատմամբ
ալ Նոյնիկոսի յերկարանքնիր գրած է (անդ,
թ. 997) ինչպէս վերն յիշեցի:

Յարութիւն Արքեպ. վախճանած է 14 Մարտ
1796ին ի Թրիեստ 101 ամեայ, եւ իր րեւ Եպիս-
կոպոս՝ Թաղուած է քաղաքին Լատինաց
S. Giusto աթոռանիստ եկեղեցին, փոքր դրան
ձախակողմը, եւ Նոյնին դրսի կողմը մարմարեայ
տախտակի վրայ գրուած է տապանագիրք՝ հայե-
րէն եւ լատիններէն: Այս մասին գրած էի
«Հանդէս Ամսօրեայ» մէջ (1896 էջ 86).
Յարութիւն Արքեպ.ի տապանագիրքն «...վրայ
հայկական եկեղեցի մը ուրուագծուած է,
վրան երկաթագիր ՍԲ ԷԶ(միանին) գրուած.
ասոր տակը կայ հետեւեալ արձանագրու-
թիւնը.

ՏԵՐՈՒՆԵԱՆ ԿՈՉՄԱՆ ԵՂԵԱԼ ԶՈՒԳԱՆ ԿԻՐ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՒՆ ՄԵԾԻ ԽՈՐՀԻՐԵԱՆ ԿԻՐ
ԾԸՆՈՒՆԻԴ ԲԱՍԵՆՈՅ ԲԱՐՈՒՆ ԲԱՐԵ ԶԻՐ
ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍ ԷԶՄԻԱՆՈՒՆ ԶԻՐ
ՄԵԾԱՆԱԼԱՐԻ ԵՐԵՄԻԱՐԷ ԲԱՆԻԻԲԸՆՈՐՀԱԶԻՐ
ԶԻՄԱՆՏԵՍ ՅԱՌԻՑ ԽՈՐՀՈՂ ԱՆՉԱՆ ԶԻՐ
ԹՈՂԵԱԼ ԱԶԳԱՏԵՈՅ ԸԶՃՈՒԲ ՅՈՒՆԱ ԴԻՐ
ԴԻՄԷ ՄԵՆԱԿԵԱՆ ՅԵԻՐՈՊԵԱՆ ԽԸՆ ԴԻՐ
ԱՅԼ ՅԱՌԱԶԵՑԻՍ ՓԱՌԲ ՎԱՅԵԼԱՆ ԴԻՐ
ԻՆԲԱԿԱԼԷ ԿԻԿԻՆ ՆԸՄԻՆ ՊԱՅՈՒՆ ԴԻՐ
ՄԱՐԻԱՄ ԹԵՐԵԶԱ ԴՇԼՈՅՆ ԳԱՀԸՆ ՏԻՐ
ԵՒ ԵՐԿՈՐԻՍ ՅՈՎԱԼԷՓ ՈՐԴԻՆ ԲԱՐՉԸՆ ՏԻՐ
ԵՐԿԱԿ ՈՒԹ ԱՄՕԲ Ի ԹՐԻԵՍ ՅԱՐԿԱՆ ԿԻՐ

ԱԶԳԻՆ ԵՒ ՏԵՂԻՈՅ ՎԵՀ ԱՐՉԱՆ ԳԻՐ
ԶՈՐ ԵՒ ՄԱՀԱՌԻԹ ՔՈՒՆ ԱՍՏՈՒԱՇՈՒՆ ԴԻՐ
ՀԱՐԻՐԱՄԵՆԻ ԱՄՓՈՓԱՆՍ ԴԻՐ
ԱՅՍ ՔԵԶ ՀՐԱՇԱՅԱՆ ՎԱՅՈՒՆ ՆԻԲԱՆ ԿԻՐ
ՄԱՀ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՄԻ ԼԸՇԱՆ ԿԻՐ
Ի ԹՈՒՆԻ ՀԱՅՈՅ ՈՒՄԻՆ ՄԵՀԵԿԻ Բ.

1796 ի ՄԱՐՏԻ 17

Կ. Պոլիս

Հ. Գ. ՊԱՆԿՈՍԻԱՆ

(Ըրդնիւն)

ԲԹԻՅԱ ՏՕՔԹ. ՍՅՓՓՈՆ ԲԱՅԱՆԱՆ

Սա. Ալանեան ինչպէս յայտնած էմ կան-
խաւ՝, երբեք գործակցութիւն չէ ունեցած Ազգ.
Սահմանագրութիւնը խմբագրող Յանձնաժողո-
վին. ինքը թէեւ ջերմ սահմանագրական մը ա-
պրեցաւ, թէեւ հզօր պաշտպան մը միշտ եղաւ
Սահմանագրութեան, սակայն անոր հեղինակու-
թեան մէջ երբեք մասն եւ բաժին չունեցաւ:

Ալանեանի կենսին շատ ուշագրաւ մէկ
կէտն է այս, որու մասին միշտ հարցումներ տեղի
ունեցած են, թէ ի՞նչու համար նա ալ Սերիլի-
շէնի, Կրճիկեանի, Օտեանի, Ռուսիեանի, Պա-
լեանի, Իւթիւճեանի, Բարունակի հետ չէ նշա-
նակուած մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ՝
իր հեղինակ Ազգ. Սահմանագրութեան...: Ինչ
բան պատճառ եղած է՝ որ նա հեռու մնացած է
այն տանն Սերիլիշէն՝ զոր մէջ յարգանքով կը
սիրէր: Օտեանէն, Պալեանէն, Ռուսիեանէն՝
զորոնք միշտ իրեն սրտակից, գաղափարակից ու-
նեցած էր, Բարունակէն՝ որուն հետ աղայ հա-
սակէն եղբայրական սերտ սիրով կապուած էր,
ինչպէս նաեւ Իւթիւճեանէն՝ ձնմարանի դասակ-
ցէն՝ որուն հետ բարեկամ ապրած էր շարունակի
Գաղափարի տարբերութիւն մը արդեօք զայն
Սահմանագրութեան խմբագրիչ յանձնաժողո-
վէն բաժնած էր յանկարծ:

Այլեւայլ պատասխաններ եւ զեղոյններ լսած
ենք այս հարցումներուն համար, թէեւ ինքը խոր-
հրդաւոր լուծութիւն մը միշտ կը պահէր այդ
մասին:

Մերթ կ'ընտրի, թէ Սա. Ալանեան նա-
խապէս հակառակախօս մը եղած է Ազգ. Սահ-
մանագրութեան եւ թէ՛ ազգային գործերու
բարեկարգութեան փափագող ու ցանկացող մը
ըլլալով հանդերձ, չէ կրցած ցոյց տալ այն ան-

կեղծ եռանդը՝ զոր ունէին սահմանադրաբանները, որով իւր ընկերներն ու բարեկամներն ալ անկէ կասկածեալով, չեն ուզած զինքն իրենց մէջ ունենալ, որպէս զի Սահմանադրական ժողովին համարաշխուժութիւնը չխանգարի, աշխատութիւնները չարգելուին եւ ժամ առաջ աւարտի խումբագրութիւնն՝ Օրէնքին, որուն պէտքը խիստ զգալի ըլլալ սկսած էր։ Եւ անիրաւ ալ չէին արգարել այսպէս մտածողները, քանզի Ազգին մէջ անիշխանութիւնը, աներեսութիւնը, ստահակութիւնն այն աստիճանի հասած էր, որ առանց բարակը նայելու հարկ էր գէշ-աղէկ օրինադրութիւն մը սահմանել։ ասոր հետամուտ եղողները կ'ուզէին որ իրենց մէջէն հեռու ըլլար ամէն ինչ՝ որ կրնար ոտնձգութիւն յարուցանել։

Մերթ ալ կ'ըսուի թէ՝ Ասլանեան, փեսայ ըլլալով ամիրայի, ամիրայի՝ որ Ազգային լուսաւորութեան համար վաստակողներու հակառակ կարծեալն էր յանդիման, կրնար ուղղակի կամ անուղղակի փնտսել Սահմանադրութեան յաջողութեանը։ ուստի առ ի զգուշութիւն՝ պահ մը անկէ հեռի մնալ ուզեց խմբագրել յանձնաժողովը, որուն մէջ մի անգամներն յետոյ Սահմանադրական այլեւայլ ժողովներու մէջ տարիներով ածուակից գործակից եղան անոր։

Այս կամ այն, ինչ որ ալ ըլլայ պատճառն որ Ասլանեանը գուրս թողուց Յանձնաժողովէն, այդ պատճառն արգելք մը չեղաւ սահմանը, որ նա ըլլար յետոյ թուով Սահմանադրական մը, սահմանադրական մը այդ հոգւով մարմնով, եւ այս՝ մինչեւ իւր կենսերին վախճանը, ինչպէս պիտի տեսնենք տակաւ։

Ազգ. Սահմանադրութեան հաստատութենէն եւ հրատարակութենէն յետոյ, Ստ. Ասլանեան 1860 յունիսին՝ բացարձակ առաւելագոյն քուէով կ'ընտրուի Ազգային Երեսփոխան Բերայի թաղէն՝, որ փայլուն գործունէութեան լուս համբաւ մը արգէն ունէր. մինեւոյն ատեն կ'ընտրուի անդամ Սահմանադրական առաջին փառաբանական ժողովին, ուրկէ սակայն անմիջապէս կը հրաժարի, զի մինեւոյն ժամանակ կը կոչուէր՝ նաեւ ընդհանուր ժողովի ԲՐ՝ Առեւտրականութեան եւ ինքը նախամեծար կը համարէր այս պաշտօնը. առաջին Առեւտրական էր՝ Տօքթ. Սերվիլէն, Էֆէնտի։

Ա. Ս. Մարտի Թիւ 488, 30 յունիս 1860, եւ Մարտի Դ. տարի Թիւ 102, 30 յունիս 1860, էջ 137։

Ս. Ա. Մարտի Թիւ 447, 1 Սեպտ. 1860, եւ Մարտի Դ. տարի 30 օգոստոս 1860, Թիւ 108, էջ 188։

Ստ. Ասլանեան իրրեւ Բ. Առեւտրական Ազգ. Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովին մէջ նշանակելի գեր մը չ'ունենար, եւ ինչ մնայ պարզ գիտող մը, թերեւս եւ հետեւող մը մեծանուն Սերվիլէնի, որ սքանչելի գործունէութեամբ ու մեծ տաղանդով կը վարէր ընդհանուր ժողովի մէջ մի գումարումները, եւ որ՝ այն ատենն Ազգին մէջ տիրող անկարգութիւններու յետքիմ թշնամի հանդիսանալով, իրրեւ մագնիսական մի մեծ ոյժ գէպի իրեն կը ձգէր ամէն անոնք, որ ազգային յառաջդիմութեան սիրովը կը տուրուէին, որ ազգային գործերու բարեկարգութեան համար անկեղծօրէն վաստակելու փափաքն ունէին։

Սերվիլէնի լոկ հետեւող մը, լուս հիացող մը եղաւ այն ատեն Ասլանեան, այդ եւ եթէ բոլորովին անոր գաղափարակից չգանուեցաւ, կըցաւ սակայն կրթուիլ անոր Առեւտրականութեամբ, որ մը անոր պէս ճարտար Առեւտրական մը ըլլալու համար այդ ժողովին։

Ազգ. ընդհանուր ժողովի Բ. Առեւտրական մնալով հանգերէ, Նոյն տարւոյ Նոյեմբերին կ'ընտրուի՝ Անդամ եւ Առեւտրական Ազգային Ելմաական Խորհուրդին, այս պաշտօնին մէջ՝ զոր կը վարէ մինչեւ 1861 Ապրիլ 14, մեծ ընթերցումնայ ազգային տուրքի խնդիրը կանոնաւորելու, ազգային տուրքի այդ, որուն մէջ երբ ուրիշներ կը թերաւ նային, Ասլանեան ու Սերվիլէն բարի օրինակ ըլլալով՝ կ'ուզէին, ինչպէս կը յայտնուի այս, հետեւեալ նամակին՝ զոր Սերվիլէն կը գրէր այն ատեն Ասլանեանի, եւ սա ալ զայն հրատարակել կու տար «Մարտի» մէջ երկտող գրութեամբ մը, որ էր՝

«Մեծ-բոյ Եմ-էմ»,

Ելմական Խորհուրդը պայտը վերջին անգամ ժողովի գումարունէն՝ Ս. Ա. Սլանեան ստորագրութեամբ նամակ մը ընկալաւ, որ Ազգի արդի վիճակին եւ պարագայից նկատմամբ մեծ նշանակութիւն ունի, ուստի նամակին հետ եկած ծրարը շնորհակալութեամբ ընդունելով, պատշաճ տեսակ նամակը հրատարակել յօրինակ ամենեցուն։

Խնդրելով որ ձեր պատական լրագրոյն առաջիկայ թուոյն մէջ այս նամակին տեղի շնորհէք։

Միւս եւսյին

Ն. Ծ.

Կ. Պոլիս 14 Ապրիլ 1861, Ս. Ա. Ա. Ա. Ա. Ա.

Ահաւասիկ յիշեալ նամակին օրինակը,

Մարտի Թ. տարի Թիւ 459, 24 Նոյեմբեր 1860

Ս. Ա. Թ. տարի Թիւ 480, 19 Ապրիլ 1861

«Աւ Արեւիշէտ եւ Գաւառ Խորհրդայ»

Մեծ ապարիւ Յէր.

Միշտ Տիմո իրեն ազգային տուրք Տիմո-
հարիւր դուրուշ կու տայի. երմաական Խորհուրդին
կողմանէ այս տարի տալու թէպէտ հրաւեր մը չե-
կու ինծի, բայց գիտնալով որ ամէն Բարդ Տիմո-
կուց իրեն պարտաւորեալ տարեկան տուրքը էթէ
տալու չելլայ, Ազգային երմաական ընթացքը պիտի
խանգարի, ուրեմն կը փութամ ծրարեալ ձեռք ու-
ղարկել սովորական Տիմո հարիւր դուրուշ տուրքս¹:

Միտմ մեծ ապարտութեան շեր

Խ. Տ.

14/26 Ապրիլ 1861.

Ս. Վ. ՉԵՆԵԱՆ

1861 փետրվարին կ'ընտրուի անգամ այն
Բանձնաժողովին, որ պաշտօն ունէր Ազգային
ժողովներու եւ Խորհուրդներու պատրաստած
իրենց ներքին կանոնադրութիւնները ջննել եւ
ընդհանուր ժողովին վաւերացմանն ենթարկել.
այդ Բանձնաժողովին միտ անդամներն էին՝
Մկրտիչ Աղաթոն, Կարապետ Խլթիւճեան, Յա-
րութիւն Սարուխանեան եւ Գրիգոր Օտեան²:

Բիւշ յետոյ, Ալանեան կը հրաժարէր
ընդհանուր ժողովի Բ. Ատենապետութենէն³, եւ
1861 Ապրիլին կ'ընտրուի Անդամ նորընտիր
գաղաքական ժողովին, որուն միանգամայն Ատե-
նապետ կ'անուանուէր:

Նոյն ատենները կը կոչուէր մասնակցի՝
լրագիրներու համար կանոնագիր մը չինելու
պաշտօն ունեցող Մասնաժողովին⁴, զոր կը բաղ-
կացունէին՝ Ներսէս Ա. Վարժապետեան (յի-
տոյ պատրիարք), Սերվիշէն, Գր. Օտեան, Գր.
Աղաթոն, Ասաբել Տատեան եւ Երիշէն. բայց
բոլոր այս պաշտօններուն մէջ Ստ. Ալանեան
հազիւ զանի մը կանոնադրութիւններու խմբա-
գիր միայն կ'ըլլայ, նշանակելի կամ նկատելի
գործունէութիւն մը թնաւ չ'ունենար:

Եւ Բնչպէս ունենար, երբ Ազգային Գոր-
ծերը ամենախառնակ վիճակ մը առնուլ սկսած
էին. երուսդէմի խնդիր մը կար. Ներսէսի Դոմ-
էնի հանրածանօթ տղայական, ագիտական
խնդիրը, որ Ազգին բոլոր ժամերը գրաւելով

կը գրաւէր ամենաբաւռն կերպով⁵, պատճառ
կ'ըլլար տգեղ երկպառակութիւններու, սաստիկ
վէճերու եւ տեղի կու տար այնպիսի ստորին
արարքներու, որ՝ Օսմանեան կառավարութիւնը
ալ ձանձրացած, կը ստիպուէր միջամեւել ու
Ազգին մէջ պատահած կագեղու, կոխներու
վերջ մը տալու նպատակաւ կը դադրեցունէր
Ազգ. Սահմանադրութիւնը⁶, ազգային առժա-
մեայ վարչութիւն մը կ'որոշէր եւ կը պահանջէր
որ Ազգ. Սահմանադրութիւնը վերաքննուի,
սրբադրուի եւ կառավարութեան վաւերացու-
մին ենթարկուի⁷:

Խաւարամիտ անձեր, տգէտ գլուխներ՝
պսպէս իր խանձարուքին մէջ կը յաջողէին
խեղդամահ առնել Ազգ. Սահմանադրութիւնը,
զայն պատճառ համարելով պատահած ան-
կարգութիւններուն եւ ազգային գործերու
խառնակ վիճակին, մինչ քան պատճառն իրենց
ատենցող սրտին ու խաւարազանգ ուղեղներուն
մէջ էր:

Բարեբախտաբար՝ որ Ազգ. պատրիար-
քարանի չըջանակէն եւ, ընդհանուր ժողովէն
Դոմա, Ստ. Ալանեան ազգային կարեւոր ուրիշ
գործերով նշանուոր կը հանդիսանար եւ իր
անուան շուրջին ստեղծուած բարի համբաւը կը
յաջողէր դարձեալ փայլեցունել:

1859էն ի վեր անգամ ըլլալով թաղա-
պետութեան վեցերորդ չըջանակի ժողովին, իւր
այս պաշտօնին մէջ, որ տեւած է մինչեւ 1861ի
վերջ, վերատեսուչ կարգուած է թատրոնեւ-
րու, որով առիթ ունեցած է նախագահելու
Բերայի մէջ տեղի ունեցած Հայերէն անդամների
թատերական ներկայացումներուն:

Փայլուն եւ վառ ժամանակներ էին այն ա-
տենները. Ազգ. Սահմանադրութեան հետ կրճնէին
բարենպաստակ ընկերութիւններ, լաւրաններ կը
բացուէին, հայ Դպրոցներու թիւը օրէ օր
կ'աւելնար, օրաթերթեր իրարու հետեւէ կը
հրատարակուէին, Ս.Պոլսոյ Հայութիւնը՝ կը
սկսէր գէպի յառաջագիտութեան ճանապարհն
ընթանալ, մտքի զարգացման նոր նոր միջոցներ
կը փնտռէր, հարկ էր որ թատրոն մըն ալ ու-
նենար:

¹ «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 480, Դշ. 19 Ապրիլ 1861.
² «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 472, 22 Փետրուար
1861. Եւ, «Արեւիշէտ-Խորհուրդ Արդ. Խորհուրդ Նիտա Դ.
17 Փետրվար 1861, էջ 29:
³ «Մատեն Թիւ 130, Ե. տարի, 10 ապրիլ 1861,
էջ 96 Եւ. «Մատեն, Թիւ 479, 12 ապրիլ 1861:
⁴ «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 486, 31 մայիս 1861 Եւ
Արեւիշէտ-Խորհուրդ Արդ. Խորհուրդ Նիտա 30 մայիսի 1861,
էջ 66:
⁵ «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 480, Դշ. 19 Ապրիլ 1861.
⁶ «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 472, 22 Փետրուար 1861.
⁷ «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 486, 31 մայիս 1861 Եւ
Արեւիշէտ-Խորհուրդ Արդ. Խորհուրդ Նիտա 30 մայիսի 1861,
էջ 66:

¹ «Մատեն Ժ. տարի, Թիւ 124, 10 Փե-
տրուար 1861: «Արեւիշէտ Արեւիշէտ 22րդ
տարի, Թիւ 657-659: 1861: «Արեւիշէտ-Խորհուրդ Արդ. Խ.
Խորհուրդ 1860-1870, էջ 34-40 Եւ «Մատեն Ժ. տարի,
Թիւ 498, 23 օգոստոս 1861:
² «Մատեն 10րդ տարի, Թիւ 508, 16 Հւնի 1861:
³ «Արեւիշէտ»

Եւ ահա շատ չանցած կը բացուէր բա-
րոյական այդ բարձր կրթարարան, կը հաստա-
տուէր Բերայի Արեւելեան Հայ Թատրոնը, որ՝
պէտք է ըսել, թէ արդիւնք էր՝ 1855ին, մա-
նաւանդ 1857ին Օրթոգրաֆի մէջ՝ տեղի ու-
նեցած յաւերժական յիշատակութիւններու
արժանի այն Հայերէն ներկայացումներուն, զո-
րոնք կազմակերպած էր Օրթոգրաֆի Հայ-իւն
Խորհրդի ընկեր-ընկերները՝ եւ որոնց առաջին հե-
ղինացի ու կազմակերպիչն եղած էր մեծանուն՝
բանաստեղծ Մկրտիչ Պէշեքթաշեան:

Ստ. Ասլանեան, որ ջերմ եռանդով աը-
գէն կը մասնակցէր՝ 1860ին Երասխաստան Հայ-
կա-Յիւրի Բերայի ընկեր-ընկերներ, եւ ուրիշ ընկե-
րութիւններու, մեծ ջանք եւ հոգածութիւն կ'ու-
նենայ Բերայի ազգային թատրոնի կազմութեան
եւ բարեկարգութեան, եւ առ այդ կը յաջողի
ինչպէս ինքը կը պատմէր, հաստատել նպաս-
տամատոյց մարմիններ, որոնք կրցած են այն, այդ
նորաշէն Հայ բեմի գովելի վիճակի մը հասցու-
նել եւ Հայ ժողովուրդին մէջ թատերասիրու-
թեան եռանդը բորբոքել:

Ստ. Ասլանեանի անունը սերտիւ կապուած
է ուրեմն Բերայի Հայ Թատրոնին, որ իւր առա-
ջին ներկայացումը տուած է 1861 Պեկտեմբեր
14ի գիշերը՝ եւ ուր ազգայիններու հոծ բազ-
մութիւն մը խանգաղաւ ծափահարութիւն-
ներով պատուած են Արուսեանի, Էքէիանի,
Մաղաբեանի եւ ուրիշներու ճարտար դերակա-
տարութիւնը:

Այդ առաջին ներկայացումի մասին գա-
ղափար մը ունենալու համար, կ'արժէ կարգաւ
այսօր այն գեղեցիկ յօդուածը, զոր այն առթիւ
շարադրած է ժամանակին Ռուսահայ Նշանաւոր
գիտունը, անմահ գրիչ եւ պերճախօս հրա-
պարակագիր, հանրածանօթ Միքայէլ Նալբան-
դեան:

Միքայէլ Նալբանդեան տարիէ մը ի վեր
կը գտնուէր՝ Վ. Պոլսի, եւ հանդիսատես Դեկ-
տեմբեր 14ի ներկայացումին, նոյն իսկ Ստ. Աս-
լանեանի աղաշննաբեր վրայ գրի կ'անուն իւր ու-
նեցած տպաւորութիւնը, զոր կը հրատարակէ

“Մեղ-” ի միջոցաւ, “Աշխիւն Խորհրդի Պաշտ-
ժէլ. վերնագրով:

Թրքահայ Թատրոնի պատմութեան խիստ
կարեւոր մէկ էջը կը յօրինէ Նալբանդեանի այդ
գրածը, զոր կը հրատարակենք ամբողջութեամբ:

(Միւս-ընկեր-ընկերներ:)

ՀՐԴՆ

Ս Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՌԻՍՏՈՐԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱՏՐԱՐԻ

(ԸՆԴՈՒՆԱԼՈՒՄԻ)

Ռուսաստանի եռամսնայ պատմագրու-
թեան Աս-ընկեր-ընկերներ Նալբանդեանը կը
կազմէ առ ինքզինքն Անանիա Նարեկացի ուղղութեան
ընծայական թուղթն (Ս. 1—15), որ մի եւ նոյն
ժամանակ յառաջարկէ մ'է գործոյն. այսօր կը
ներկայացնէ պատմագիրն իւր քրտանց պտուղը՝
սրտակից բարեկամին, եւ մեզ զորք յօրինման
պարագաներն. տեսանք վերագոյն արդէն, թէ
ինչպէս յորդորուեցաւ Բ. եւ Գ. հաստատման
պատմագրերն, նկատենք այժմ Ա. հաստատման
շարժառիթն իւր իսկ խօսքերով. “Լսած էի, կը
գրէ պատմագիրն առ Անանիա, թէ կը բաղձայի,
որ ձեռնարկուէր պատմութիւն մը՝ սակաւ հա-
տուածով յովիւնէ Ռաֆայելի Հայ-իւն Ինչ-
Իւն, յօրինեցի բոս Կապադոքսացի պատմութիւն
Հայոց վրայ. հաստատեց առ ի միութեամբ իւր
ընթերցողաց եւ ի լուսաւորութիւն լսողաց եւ ի
պայծառութիւն սրբոյ Եկեղեցւոյ, եւ նոյնն առ-
աւերցի առ Տէրք թղթով մը. եւ գուցէ յիշա-
տակեալ զուրախարար գիր(ս իմ) պատմութեան
Հայոց, այն թղթին մէջ զոր ինձի խորհրդի,
‘այս եւս պատմութիւն (ըստ ժամանակի վրայ եւ
զմիտութեան Ծաղաց) հայցէք, ինձմէ, որոնց
վրայ խօսած էի՝ վերջ ի շատէ գրով իմով (այս
եւ ի Պատմութեան իմով), որ բերաւ առ քեզ
սակաւ ինչ յայտարարութեամբ ի ձեռն Փիլիպ-
պոսի քահանայի, որպէս ի սկզբան ճառիս ասացայք,
եւ բնաւ չէի յուսար, թէ այս գիւրջ պատմու-
թիւնն ալ ինձ պիտի յանձնէք” (էջ 12—3):

Թէ այս խօսքերն անարկութիւն են հեղինա-
կին Ա. հաստատման մասին այն ակնբերեւ եւ ինձ
եւ յուսամ թէ նաեւ ընթերցողաց. եթէ հարկ
համարեցանք շնշուել այս կէտն մասնաւորապէս,
պատճառն կրկին էր, նախ վասն զի բնագիրն հոս

1 “Մեղ-” Զ. տարի, Թիւ 261—268, 1857 յու-
նիս-Մարտ:

2 “Մեղ-” Զ. տարի, Թիւ 308, 26 Դեկտ. 1857:

3 “Մեղ-”:

4 “Մեղ-” Բ. տարի, Թիւ 483, 22 Դեկտ. 1860:

5 “Մեղ-” Կ. Պոլսի, Թիւ 147, 20 Դեկտ. 1861:

6 “Մեղ-” Կ. Պոլսի, Թիւ 117, 30 Նոյեմբեր 1860:

7 “Մեղ-” Բ. տարի, Թիւ 461, 8 Դեկտ. 1860:

1 “Մեղ-” Թիւ 147, 20 Դեկտ. 1861:

2 Այս վերջին կէտն աւելի պայծառ կը լինէր յէջ
2—3. “Ձի զայտարար հրատարակելու ի ձեռն՝ քեզ պարտ էր
կատարել առ ինձ ինչպէս, որպէս յառաջագոյն գրեցի առ
քեզ սակաւ ինչ զպատմութեան յայտ արարեալ պատմու-
թեան. զի յայտման անհանգիստ բնաւ իսկ ոչ ունէր (այն)
թէ ինչպէս, ոչ սակաւ ոչ յայտարարութեամբ յիշատա-
կել ի ձեռն զայն ինչ, որ բերաւ առ քեզ”: